

Rafał Czekalski

"Bioethik : eine Einführung", Hrsgb.
Marcus Düwell und Klaus Steigleder,
Frankfurt am Main 2003 : [recenzja]

Collectanea Theologica 74/3, 218-221

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dzie dla studentów teologii, zwłaszcza biblistyki i archeologii, oraz biblistów. Reminiscencje zawartych w niej informacji można będzie zapewne rozpoznać w publikacjach na tematy biblijne.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Marcus DÜWELL, Klaus STEIGLEDER (wyd.), *Bioethik. Eine Einführung*, Taschenbuch Wissenschaft, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2003.

Na niemieckim rynku naukowym ukazała się bardzo interesująca książka z dziedziny bioetyki. Jest to praca zbiorowa wydana przez Marcusa Düwella i Klaua Steigledera, przedstawiająca najnowszy stan wiedzy etycznej z dziedziny bioetyki. Wydawcy wyszli naprzeciw ogromnemu zainteresowaniu w kręgach naukowych, zarówno medycznych jak i filozoficznych. W *Przedmowie* określają bioetykę jako zinstytucjonalizowaną formę naukowego myślenia na temat obchodzenia się z możliwościami współczesnej biologii i medycyny. Głównym celem bioetyki jest zbadane za pomocą metodycznej filozoficznej etyki problemów wyłaniających się na „styku życia” (*Lebendige*). Zamierzeniem wydawców jest umożliwienie wejścia w dyskusję tym, którzy dotychczas mieli niewielki kontakt z dyskusjami z tej dziedziny. W części wprowadzającej znajdują się artykuły napisane przez wydawców, a wyjaśniające pojęcie bioetyki jako niezależnej dyscypliny naukowej i przedstawiające historię jej rozwoju. Wydawcy opierają się na źródłowych tekstach amerykańskich. Bioetyka powstała jako alternatywa dla tradycyjnej etyki zawodowej lekarskiej, która bazowała na opracowaniu podstawowych zasad relacji lekarz-pacjent i była etyką cnót. Bioetyka jest filozoficzną etyką lekarską, rozszerzoną o problematykę medyczną i graniczące z nią zagadnienia z biologii. Historycznie patrząc, termin „bioetyka” spotykamy pierwszy raz w nazwie Instytutu Kennedy’ego, który rozpoczął swoją działalność 1 lipca 1967 r. Także w artykule programowym Daniela Callahana *Bioethics as a disciplin* dochodzi do dookreślenia tej raczkującej dyscypliny. W 1995 r. Jonathan D. Moreno w podobny sposób rozumie termin *biomedical ethics*: „Bioethics is a popular contraction of biomedical ethics, which is the study of moral values in the live sciences and in their clinical applications”. Trochę inne pojęcie bioetyki ma onkolog pracujący na Uniwersytecie w Wisconsin, Van Rensselaer Potter (1911-2001). W książce *Bridge to the Future*, Potter, który siebie samego widział jako wynalazcę terminu *bioethics*, wskazuje na konieczność etyki przyszłości, która ukierunkowana na przeżycie człowieka poważnie weźmie pod uwagę biologiczną podstawę człowieka i jego środowiska. Propozycja rozumienia bioetyki jako etyki przyszłościowej nie jest w USA dominująca. Niektóre zagadnienia etyki

przyszłościowej spotykamy w koncepcji *sustainable development*, która treściowo obejmuje też naszą odpowiedzialność za przyszłe generacje. Wydawcy w *Przedmowie* opisują także wszystkie te procesy w etyce, które miały wpływ na wydzielenie się z niej i rozwój bioetyki. Wskazują najpierw na kryzys etyki normatywnej na początku XX w. Było to rezultatem empirystycznego i pozytywistycznego podejścia do nauki. Na zdania wyrażające powinność nie było w nauce miejsca. Badania bioetyczne zostały też wymuszone przez rozwój nauk medycznych. Postęp w medycynie zaczyna osiągać konkretne rezultaty, które przekładają się na jakość życia, wzbudzają nowe oczekiwania, niekiedy napawają lękiem.

W niemieckim obszarze językowym bioetyka zaczęła się rozwijać tak naprawdę dopiero od lat 80. XX w. Tematami wiodącymi była gentechnika i medycyna reprodukcyjna. W latach 50. XX w. rozwijają się techniki przedłużające życie (aparaty podtrzymujące czynność oddychania). Pojawia się etyczne pytanie, czy można przerwać terapię. Pierwsza udana transplantacja nerki w 1954 r. stanowiła następny skok jakościowy w badaniach medycznych. Pojawiło się pytanie, kiedy dopuszczalne jest stosowanie eksperymentalnych zabiegów, mających na celu terapię, ale także pytania o warunki potrzebne do spełnienia (jaki, od kogo, dla kogo) przy transplantacji organów. Później rodziły się nowe pytania o ksenotransplantację, czyli transplantację między osobnikami różnych gatunków, a w szczególności między człowiekiem a zwierzęciem. Pojawiają się też inne problemy, wskazujące na to, że badania naukowe wyzwoliły się z granic etycznych. Przykładowo: klonowanie człowieka w celu zabezpieczenia sobie części zamiennych, klonowanie albo tworzenie hybrydy (krzyżówki przez zmieszanie materiałów dziedzicznych dwóch różnych gatunków). Takie dalece zaawansowane badania przeprowadza teraz amerykański profesor Panayiotis Zawos, który już połączył materiał genetyczny krowy i człowieka, przez włączenie ludzkiego DNS w komórki jajowe krowy. Takie embriony mogłyby być bez problemu przenoszone przez kobietę. Komórki zaczęły się już organizować w tkanki i organy. Podobne eksperymenty miały miejsce w Chinach. Tam próbowano połączyć materiał genetyczny człowieka i królika.

W pierwszej części *Theorien und Konzeptionen* autorzy starają się przedstawić teoretyczne podejścia do tej problematyki. Wydawcy starali się, przez wybór autorów ukazać możliwie szerokie spektrum teoretycznych rozwiązań przedstawić. Przedstawiają m.in. koncepcję etyczną Hansa Jonasa, Petera Singera, H. Tristrama Engelhardta, Jr., deduktywistów Bernharda Gerta, Charlesa M. Culvera i K. Dannera Clousera, Alana Gewirtha, principialistów Beauchampa i Childresa. Nie wszystkie z wymienionych powyżej teorii dotyczą wprost zagadnień bioetycznych, niemniej są ważne przy formułowaniu wniosków i podejmowaniu konkretnych decyzji, odzwierciedlają też pluralizm etyczny, jaki panuje w świecie. W tej części znajdują się też prace autorów wiernych jednej tradycji etycznej, tj.

sposobowi rozwiązywania problemów etycznych. Wyróżnić można tu tradycję kazuistyczną (opracował Klaus Steigleder), feministyczną (Hille Haker), etykę narratywną (Walter Lesch) czy etykę cnót (Marcus Zimmermann-Acklin).

W drugiej części wydawcy przedstawili szesnaście kręgów tematycznych (*Probleme und Diskussionen*), mając świadomość, że nie wyczerpują one wszystkich etycznych problemów „na styku z życiem”. Wydawcy posługują się szerszym pojęciem bioetyki, obejmującej swym zakresem nie tylko leczenie człowieka, ale także etykę środowiskową, *Foods Ethic*, zieloną technikę genetyczną, sprawy związane z ekonomią służby zdrowia, sprawiedliwego podziału dóbr usług i środków medycznych przy ograniczonym ich posiadaniu. Niniejsza pozycja próbuje przedstawić najważniejsze debaty ostatnich dziesięcioleci stosunkowo młodej jeszcze dziedziny. Spektrum tematów jest wyrazem szerokiego pojmowania bioetyki. Pozytywny wydaje się fakt, że w celu możliwie obiektywnego przedstawienia problemów wydawcy wybrali przy każdym przypadku dwóch autorów, reprezentantów przeciwnych kierunków. Pierwszym tematem szczegółowym, poruszonym przez autorów, jest moralny status ludzkiego embrionu. Temat ten rozwijają Fuat S. Oduncu i jeden z wydawców Marcus Düwell. Następny temat to diagnostyka prenatalna (PND) i przedimplantacyjna (PID) opracowany przez Regine Kollek i Tanje Krones wraz z Gerdą Richter. Inne tematy to: medycyna reprodukcyjna (Sigrid Graumann), klonowanie (Dirk Lanzerath, Ingrid Schneider), medycyna transplantacyjna (Johann S. Ach, Claudia Wisemann wraz z Nikola Biller-Andorno), określenie momentu śmierci (Heinz Angstwurm, Ralf Stoecker), pomoc przy umieraniu, eutanazja, problem medycznego asystowania przy śmierci na żądanie (Alfred Simon, Monika Bobbert), eksperymenty na ludziach, ekonomia zdrowia (Georg Marckmann), etyka środowiskowa (Uta Eser), zielona genteknika (Michiel Korthals, Konrad Ott), *Food Ethicks, Novel Food* (Robert Heger, Frans W. A. Brom, Barbara Skorupinski), patentowanie zmian genetycznych (Felix Thiele, Dietmar Mieß, etyka zwierząt (Klaus Rippe, Angela Kallhoff, Ludwig Siep), problem ponadczasowej sprawiedliwości (Herwig Unnerstall), ryzyka (Dieter Birnbacher i Bernd Wagner). Trudno jest w recenzji odnieść się do każdego tematu. Publikacja jest nastawiona na ukazanie rozwoju całej dyscypliny, jej interdyscyplinarności, możliwości jej uprawiania, ale także na możliwości zagrożenia, jeżeli będzie ona uprawiana bez odpowiedniego podejścia do świętości życia ludzkiego. Samo życie ludzkie, szczególnie u swoich początków, jest trudne do definiowania. Człowiek w pogoni za manipulacją wszystkimi aspektami życia wielokrotnie już przekroczył przysłowiowy Rubikon.

Rozwiązania w bioetyce uzależnione są, niestety, często od rozwiązań już podjętych. Przypomina to poruszanie się po równi pochyłej (*slippery slope*) i jest to także jeden z argumentów przy podejmowaniu decyzji, której skutków nie może-

my jeszcze do końca określić. Ważne jest, aby już teraz uświadamiać ludziom, że wszelkie decyzje podjęte w tej dziedzinie mogą się wiązać ze skutkami, których może sami nie doświadczyć, ale doświadczą np. nasi bliscy. Biomedycyna i genetyka są to dyscypliny, których wpływu na przyszłe losy ludzkości dokładnie jeszcze określić nie można. Ludziom bez żadnego przygotowania filozoficznego jest bardzo trudno przewidzieć skutki decyzji, które teraz podejmie parlament, i to bez szerszej debaty publicznej. Mam tu na myśli dopuszczoną już przez uwzględnienie kilku indykacji aborcję, badania diagnostyczne, które prowadzą często do mentalności eugenicznej, zdobywanie i wykorzystywanie komórek macierzystych, które pociągają za sobą zawsze śmierć embrionu. Rodzice, którzy bez żadnego ryzyka dziedzicznego, przez manipulację biomedyczną konstruują sobie dzieci na życzenie (dobór płci, kolor skóry i in. właściwości). Niewątpliwie narzuca się pytanie, czy człowiek nie zaczął już odgrywać roli Boga?

Oczywiście, pisząc recenzję książki, która jest zbiorem różnych stanowisk, trudno jest podjąć dyskusję z wszystkimi autorami i odnieść się do każdego problemu. Dlatego niech ta recenzja będzie zaproszeniem dla wszystkich, którzy pragną zmierzyć się z tą problematyką. Może niektórym wydawać się brakiem, że nie ma ani jednego artykułu przedstawiającego stanowisko czy pozycję Kościoła katolickiego, argumentującego w sposób przeważnie deontologiczny. Jest to może jakiś sygnał, że teologia moralna powinna mówić i argumentować w sposób zrozumiały i kompatybilny dla innych członków społeczeństwa. Jest to odwieczne wyzwanie dla teologii moralnej, w jaki sposób połączyć najnowsze osiągnięcia filozofii ze specyficznym zadaniem teologii moralnej, jako tej, której zadaniem jest wyjaśnienie celów życia człowieka w świetle powołania do zbawienia. Niektóre tematy niniejszej pracy stanowią podstawę do dalszych badań u nas, w Polsce. Szczególnie jeśli chodzi o nowe gałęzie bioetyki jak np. etyka ochrony zwierząt (*Tierethik*). Bioetyka, jako stosunkowa młoda dziedzina, pozostanie jeszcze długo wyzwaniem dla etyków. Nowe odkrycia, które także ze strony Kościoła nie doczekały się odpowiedniej oceny, jak np. transplantacja fetalnej masy mózgowej, czekają jeszcze na weryfikację w oficjalnych dokumentach Kościoła. Rzeczywiście, wydaje się, że ten zbiór stanowi niezłe wprowadzenie w różnorodność tematyki i sposobów argumentowania w bioetyce. Widać wyraźnie, jak duży wpływ na wynik argumentowania ma wcześniej przyjęty obraz człowieka (*Menschenbild*) i przynależność do konkretnego nurtu filozoficznego. W bioetyce nie jest możliwe uwolnienie się od założeń antropologicznych, metafizycznych i, według mnie, perspektywy teologicznej i skoncentrowanie się tylko na teoriach kontraktowych (*Vertragstheorien*), konsensualnych i rozstrzygnięciach większościowych. Niemniej książka ta stanowi dobre wprowadzenie w możliwości i granice argumentowania w bioetyce.

ks. Rafał Czekalski, Warszawa